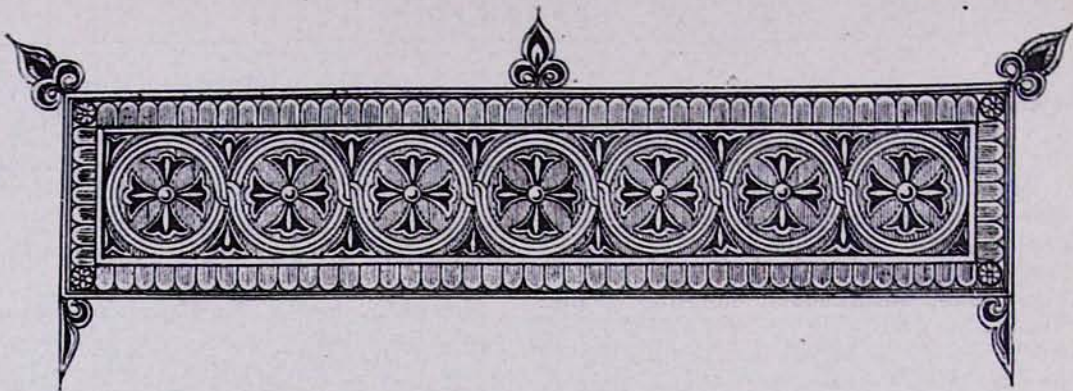

ԴԵՐԵՆԻԿ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՓՈԼԱՏՅԱՆ

ՄԱՅՐ ԱԹՈՒՐ ԵՎ ԱՆՈՐ ԱՐԺԱՆԱԺԱՌԱՆԳ ԳԱՀԱԿԱԼԸ

(Խմբագրական «ՀԱՍԿ»ի)

Իկրորդ անգամ ըլլալով պատեհություն ունեցանք այցելելու Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածինը: 1945-ին գացեր էինք որպէս ուխտավոր՝ հերկրպագություն մեր հայրենի սրբություններուն, ընկերանալով Մեծի Տանն Կիլիկիո երջանկահիշատակ Վեհին՝ Տ. Գարեգին Կաթողիկոսի: Այս անգամ (1953) գացինք Նորին Ս. Օծովութուն Տ. Տ. Գեորգ Վեհափառ Հայրապետի հատուկ հրավերին վրա, Հայաստանյայց Եկեղեցւոյ աստվածաբանութեան մասնավոր դասընթացք մը ավանդելու Ս. Էջմիածնի Հոգեւոր Ճեմարանին մէջ:

Հոգեկան անպատում հրճվանքով համակվեցանք վերատեսնելով կանգուն և հոգեւոր կյանքով շին Ս. Էջմիածինը՝ համայն հայութեան «Սրբութեան Սրբոց»ը, որուն կաթողիկէն վսեմարար կոթողացած է Հայոց աշխարհի կապույտին մէջ, որպէս իրավ հավերժութեան ու մարմնացալ խորհրդանշան հայուն անառիկ ու անմար հավատքին: Այդ հինավուրց Տաճարին խորհրդասքող կամարներուն ներքե, Աստվածորդւոյն

Իշման սեղանին առաջ, առավոտ և երեկո անխափան արարողութիւնները կալաշովին հավատացյալներու հոծ բաղմութեան մը ներկայութեան: Սոսկ իրողութեան մը մատնանշած վրլլանք, եթէ դիտել տանք, թե շատ ավելի մեծ թիվով ժողովուրդ կհաճախէ Ս. Էջմիածին և Հայաստանի բացված ու գործոն եկեղեցիները, քան արտասահմանի մեր նվիրապետական Աթոռներու մայր տաճարները և վամ ծխական եկեղեցիները: Ավելին՝ այն կանոնավորութեամբ, ճշտութեամբ, ժամերգութեանց և արարողութեանց ամբողջական վատարումը, զոր տեսանք Մայր Աթոռին ներս, ինչպէս նաև ա՛յլ եկեղեցիներու մէջ, դժվարավ պիտի գտնեինք ո՛րեւէ տեղ, ո՛րեւէ նվիրապետական կամ ծխական եկեղեցիի ներս: Հայաստանի հեռավոր վայրերուն մէջ, մեր այցելութեանց ատեն ականատես եղանք հայ քահանաներու և վարդապետներու, որոնք երկյուղածորեն և անձանձիր, ամեն օր՝ առավոտ և երեկո կկատարեն եկեղեցական ժամերգութեանները. ու հայ տաճարները միշտ բաց են աղոթող հայ հոգիներուն համար: Տեղին է հոս

հիշել և մա՛նավանդ շեշտել, որ Մայր Հայրենիքի այդ եկեղեցականներուն նվիրումն ու երկյուղածությունը և պահպանողական ոգին պետք է որ օրինակ հանդիսանան արտասահմանի հայ հոգևորականության, մանավանդ Եվրոպայի և Ամերիկայի եկեղեցականներուն, որոնք լուր օրերու ժամերգությունը խափանելի զատ, ըստ կամս կրճատած են նույնիսկ կիրակնօրյա արարողությունները:

գործեր ալ կկատարեն: Վեհափառ Հայրապետին ծրագիրն է, որ սարկավազներն հաջողագույնները ղրկե արտասահման, Գերմանիա կամ Անգլիա, աստվածաբանական և եկեղեցական ուսմանց մեջ ավելի խորանալու համար: Ան կուզե, որ սարկավազները պատրաստվին իր և էջմիածնի իննսունական թվականներու հուլյ մը գիտուն և հավատավոր հոգևորականներու օրինակով, ինչպես Գարեգին Կաթողիկոսի, Կարապետ և

Գերաշնորհ Տ. Դեբեհիկ եպիսկոպոս Երևանի Ա. Զորավար եկեղեցու առջև
մի խումբ հավատացյալների հետ

Կարելի՞ էր միթե հոգևին չհրճվիլ, տեսնելով Ս. էջմիածնի Տաճարի կողքին բարձրացած Հոգևոր Ճեմարանի սիրուն շենքը, ուր երեսուցորս ժառանգավորներ կուսանին՝ նվիրվելու Հայաստանյայց Ս. Եկեղեցվո ծառայության: Ասոնցմե տասնմեկ հոգիներ սարկավազ են, որոնցմե երեքը, եռանդուն և շնորհալի տղաք, իրենց ուսումը կշարունակեն Մոսկվայի Ռուսական Աստվածաբանական Ճեմարանին մեջ: Մյուսները կգտնվին Մայր Աթոռ և մտավորական ղեկավարված աշխատանքի դուրս վանական-վարչական

Տիրալր եպիսկոպոսներու, Կոմիտաս վարդապետի և այլն: Մոտ երկու ամիս ճեմարանի մեջ մեր տված աստվածաբանական դասախոսությանց առթիվ նկատեցինք, որ ուսանողներ ավելի խոր պատրաստություն ունին հայագիտական ուսմանց մեջ, քան աստվածաբանական գիտելյաց: Այս իսկ պատճառով Նորին Վեհափառությունը մտադրած է արտասահմանեն 2—3 կրոնագետ, աստվածաբան եկեղեցականներ հրավիրել էջմիածին՝ սույն կարիքը բառնալու համար: Սակայն երեսուցորս ուսանողներ, թե իսկ

ամենքն ալ եկեղեցական ըլլան, ի՞նչպէս պիտի կարենան մեր Եկեղեցւոյ ծով կարիքները հոգալ: Այս դժվարութեան առաջը առնելու համար Սրբազնագոյն Հայրապետը ծրագրած է ճեմարանը նյութապէս ապահովել և եռապատկել աշակերտներու թիւը: Լիահույս ենք, որ իր ծրագիրը անպայման կիրառութեամբ: Այն պարագային, երբ ճեմարանը իր բոլոր դասարանները լրիվ ունենա, Վեհափառ Կաթողիկոսը նախկին շէնքը պիտի տրամադրէ իր սաներուն: Ներկայիս իր թուլտուութեամբ և համաձայնութեամբ տեղական իշխանութեան հետ ան կ'գործածվի իբրև տասնամյա դպրոց Վաղարշապատի աշակերտներուն:

Գեորգ Վեհափառի ջերմ փափազն է նաև, որ արտասահմանէն աշակերտներ գան և ուսանին Հոգևոր ճեմարանին մեջ: Այս աշակերտները իրենց ուսումը լրացնել և եկեղեցական ձեռնադրվել ետք՝ ազատ պիտի ըլլան պաշտօնավարելու Խորհրդային Միութեան կամ արտասահմանի թեմերուն մեջ, ըստ հարմարութեան պարագայից:

Մոտ տասը տարիէ ի վեր կանոնավոր և ճոխ բովանդակութեամբ Մայր Աթոռը կ'հրատարակէ իր պաշտօնաթերթը՝ «Էջմիածին» ամսագիրը: Հաղարավոր օրինակներ կ'ըրկըվին Սփյուռքի և Խորհրդային Միութեան թեմերուն: «Էջմիածին» ամսագիրով է մանավանդ, որ հայ հավատացյալներ Հայաստանի և Ռուսաստանի սահմաններէն ներս հայ ազգային-եկեղեցական կյանքի իրադարձութեանց տեղյակ կ'ընան: «Էջմիածին» պարբերաթերթը կտպվի Երևանի մեջ, որովհետև Մայր Աթոռը տպիչ և տողաշար մեքենաներ չունի: 1945-ին, ազգային-եկեղեցական համագումարին, պատգամավորներէն մին խոստացաւ տպագրական մամուլ մը նվիրել Աթոռին, բայց դժբախտաբար, պարագաներու բերմամբ չկրցաւ իր խոստումը կատարել: Անհրաժեշտ է հետևաբար Մայր Աթոռը օժտել էլեկտրական տողաշար մամուլով և տպիչ մեքենայով մը: Աթոռ մը, մանավանդ Ս. Էջմիածնի նման, չի կրնար իր կրթական և հոգևոր գործն առաքելութեանը կատարել առանց արդի տպարանական հարմարագոյն սարքվածքի: Արտասահմանի հայ բարեպաշտ և հայրենասէր ազ-

գայիններու լուրջ նկատման կ'հանձնենք սույն խնդիրը: Նվիրատուներ հաւերժ կ'ունենան «Հիշատակ» ի Ս. Էջմիածին:

Վերջին քանի մը տարիներու ընթացքին, Ս. Էջմիածին ունեցած է դարձալ իր ճոխ մատենադարանը և նաև փոքր ձեռագրատուն մը, ուր հարյուրեք ավելի ձեռագիրներ մեծ խնամքով կ'պահպանվին և բանասիրական աշխատանքներու համար կ'օգտագործվին:

Մայր Աթոռի Գերագոյն Հոգևոր Խորհուրդը, որ կբաղկանա եկեղեցական և աշխարհական անդամներէ, Վեհափառ Հայրապետի նախագահութեամբ կ'ունենա իր կանոնավոր նիստերը: Խորհուրդը կ'ընդլայնէ հրեղանուրն Հայաստանյայց Ս. Եկեղեցւոյ բոլոր թեմական խնդիրներով և կ'ընէ պատշաճ տնօրինութիւններ: Անոր բոլոր անդամներն ալ զգոն, փորձառու, կիրթ և հեռատես անձնավորութիւններ են: Խորհուրդը իր աշխատանքները կ'կատարէ լուրջ ու արդարամիտ քննարկութեամբ և օրինակելի կանոնավորութեամբ:

Խորհրդային Միութեան թեմերուն՝ Երևանի, Թիֆլիսի, Նոր-Նախիջևանի, Շիրակի և Գանձակի առաջնորդները կ'ընտանակվին Գերագոյն Հոգևոր Խորհուրդի կողմէ և վավերացմամբ Վեհափառ Հայրապետի: Եկեղեցիներու վերաբացման և քահանաներու նշանակման հարցերը, ինչպէս նաև միաբանութեան, Հոգևոր ճեմարանի և ուսուցիչներու վերաբերյալ խնդիրներ դարձալ Խորհուրդի կարգադրութեամբ կ'ունենան: Նորին Ս. Օծութեան ջանքն է արտասահմանի թեմերուն հետ կանոնավոր հարաբերութիւններ պահել և կատարել այն տնօրինութիւնները, որոնք իր հեղինակութեան և իրավասութեան շրջանակին մեջ կրնան: Քաղաքական ավելի նպաստավոր պայմաններ անշուշտ կարելի պիտի դարձնեն ավելի օրինավոր և սերտ կազմ մը առաջ հարաբերութիւններուն:

Միաբանութեանը ունի չորս եպիսկոպոս, վեց վարդապետ, քահանաներ և սարկավագներ, ամենքն ալ իրենց սիրտն ու միտքը ի սպաս դրած Մայր Աթոռի պահպանութեան և պաշտօնութեան: Քիչ է այս թիւը. մեր սրտագին մաղթանքն է, որ միաբանութիւնը աճի թե՛ քանակով և թե՛ որակով, որպէսզի

կարենա եկեղեցիներուն հովիվներ և քարոզիչներ, և վանքերուն վանահայրեր հասցրելու հորհրդային իշխանությունը Գեղարդի և Խոր-Վիրապի վանքերը իրենց ստացվածքներով հանձնած է Ս. Էջմիածնի Այս վանքերը ունին իրենց առանձին վանահայրերը: Կիրակի օրեր հարյուրավոր հավատացյալներ ուխտի կերթան այդ սրբավայրերը: Մայր Հայրենիքի թեմերուն առաջնորդները սոսկ հոգևոր գործերով կզբաղին և ազատ են արտասահմանի հայ եկեղեցականներու ազգային այլազան խնդիրներու տաղտոսվեն և մտահոգություններեն:

Ս. Էջմիածնի Մայրավանքին Մաղկյա փոքր դահլիճի մը մեջ գիրքերու և նամակներու դեղերուն քով՝ գրասեղանի մը առջև հակած եռանդադին կաշխատի Նորին Ս. Օծուկյուն Տ. Տ. Գեորգ Զ. Կաթողիկոս, Հայոց ազգին Սրբազնագույն Հայրապետը: Ութսունվեցամյա այս պատկառելի, իմաստուն և ազնվական առաքինություններով օժտված Հովվապետը թերևս ավելի եռանդուն, ժրաջան, տոկուն և հարատև աշխատող է, քան մեր տարեց կամ երիտասարդ եկեղեցականներեն որևէ մեկը: Կարելի չէ այս մեծանուն եկեղեցականին առաքինությունները մի առ մի թվել, կամ Անոր դեկավարելու ու առաջնորդելու ձիրքերը ներկայացնել, և կամ ամեն դասակարգի մարդոց հետ Անոր ուղիղ և ազնվական վարվեցողությունը նկարագրել: Կրավն միայն սա իրողությունը մատնանշել, թե ազգին Վեհափառ Հայրապետը աշխարհի ներկա քաղաքական անընդունալի և դժպահի պայմաններուն մեջ ավելի արդյունավոր գործ կկատարե և ավելի կպայծառացնե իր եկեղեցին, քան շատ շատեր դուրագույն և լավագույն պայմաններու մեջ: Այսպես պատմագիրին կմնա ըսել, թե խորեն Կաթողիկոսի մահեն հետք ինչպիսի՞ լճական դեր կատարեց Գեորգ Վեհափառ Ս. Էջմիածնի պահպանման և վերակազմության գործին մեջ: Մեծ մարդոց մեծությունը ընդհանրապես ավելի կհայտնվի իրենց մահեն հետք. Գեորգ Վեհափառը այն քիչերեն է, որոնք ի կենդանության իսկ կպարտադրեն մեզ ճանշնալ իրենց բովանդակ մեծությունը: Այսպիսի ընտրելագույն և անստգյուտ Հայրապետի մը, գոր շատ իրավամբ «Էջմիա-

ծին» ամսագիրը (սեպտ. 1953) կանվանե «Լուսատու փարոս Հայաստանյայց Առաքելական Եկեղեցու», և Անոր Գահին՝ համազգային նախամեծար Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի, ինչպես քաղմիցս ըսած ենք, ամբողջ հայությունը պետք է կապվի ազգային-հոգևոր կապով: Լուսավորիչի Գահը և անոր արժանաժառանգ Գահակալը անհրաժեշտ է, որ ամբողջ հայության սիրույն, հարգանքին և հոգածության առարկաները հանդիսանան: Ս. Էջմիածինը բովանդակ հայության եկեղեցական-ազգային կյանքի դարավոր կեդրոնը հղած է և այդպիսին կմնա: Մենք կապված ենք անոր իրեն մեր հավերժության աղբյուրին: Մեր այդ վերաբերումը անկախ է և դուրս կմնա քաղաքական ու իրավակարգային ամեն տեսակ նկատումներե և պայմաններե: Հայաստանյայց եկեղեցվո տեսակետը այս մասին հղած է միշտ ավետարանական և առաքելական և այդպես ալ պետք է որ շարունակվի, այսինքն՝ «տալ զկայսերն կայսեր և զԱստուծոյն՝ Աստուծոյ»:

Ս. Էջմիածնի նյութական ամբողջ հոգը ութսունվեցամյա Հայրապետի ուսերուն վրա ծանրացած է: Խորհրդային Միության թեմերու մոմավաճառութենն, դոյացած հասույթներով կապրին Մայր Աթոռի միաբանությունը, Հոգևոր Ծեմարանի ուսանողներն ու ուսուցչական կազմը: Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածինը սոսկ ուսահայոց համար չէ, այլ՝ համայն հայության: Հայաստանյայց եկեղեցվո բոլոր թեմերուն և անոնց առաջնորդներուն ավագ պարտականությունը պետք է որ ըլլա իրենց նյութական աջակցությունը բերել Մայր Աթոռին. «Լուսավորիչի լուսմա»յի կանոնավոր տուրքի դրությունը անհրաժեշտ է, որ դարձյալ վերաբաժարծվի և վերահաստատվի բոլոր թեմերուն մեջ: Հայաստանի կառավարությունը դրամական մասնավոր դուրույն տված է Ամենայն Հայոց Հայրապետին համար. Նորին Սրբությունը իր անունով կրնա նրկանի դրամատան մեջ որևէ գումար ի պահ ունենալ, որևէ նպատակի համար գործածվելու, առանց գումարի արժեգրվման: Ասկի դատ Վեհափառ Հայրապետը իրավունք ունի արտասահմանեն իր բերել տված որևէ ապրանքին համար մաքս չվճարել: Օգտվելով

Իրեն տրված այս առանձնաշնորհումներին հայկական իշխանություն կողմից, պետք է, որ արտասահմանի հայեր նյութական օժանդակության մեջ պարտազանց չգտնվին հանդեպ Մայր Աթոռին և անոր Սրբազնագույն Գահակալին:

Նորին Ս. Օծովթյունը Իր գահակալության օրեն իսկ ջերմորեն ցանկացած է, որ Մայր Հայրենիքի և արտասահմանի հավատացյալներու ներկայության, մյուսոնօրհնության վեհաշուք արարողությունը կատարեն և միանգամայն գումարեն ազգային-եկեղեցական ժողով Մայր Աթոռի մեջ, մասնակցությանը նվիրապետական Աթոռներու և թեմերու պատգամավորներուն: Իր այս իղձերը, որոնք իղձերն են նույնպես համայն Հայության, տակավին չեն իրականացած: Բայց Վեհափառ Հայրապետը կհավատա, որ անոնք ոչ հեռավոր ապագայի մը մեջ կիրականանան՝ աշխարհի ընդհանուր քաղաքական կացության բարեբաստիկ մեղմացումով: Հայաստանի կառավարությունը ոչ միայն որևէ արգելք չունի պատգամավորներու և ուխտավորներու այդ առթիվ Մայր Հայրենիք այցելության դեմ, այլև պատրաստ է ընծայել ամեն կարգի դուրսություն:

Ամենեւ էական հարցերը, որոնցմով մտադրաված է Նորին Սրբությունը, Ս. Էջմիածնի Տաճարին վերանորոգությունը և Հայրապետական Աթոռի իրավանց ապահով շարունակությունն են: Տաճարի վերանորոգության համար մեծաճանաչ բարերարին խոստովի իրագործման դժվարությունները

հարթված են արդեն, որով ի մոտո այդ խնդիրը իր վերջնական լուծումը կգտնեն: Վեհափառ Հայրապետը նկատի ունենալով Իր հառաջացյալ տարիքը, իբրև խոհեմ և հեռատես առաջնորդ, Մայր Աթոռի իրավունքներու և առանձնաշնորհմանց անալլալ պահպանության համար Իրմե հոտը անհրաժեշտ ապահովիլ կարգադրությունները ձևերած է:

Նորին Վեհափառությունը Իր հոգատար ուշադրությունն են բնա՛լ չէ հեռացուցած Հայաստան ներգաղթող մեր հաղարավոր հայրենակիցները, որոնք ներկայիս, ինչպես անձամբ հաստատեցինք, առհասարակ լավ պայմաններու մեջ են և հռանդով նվիրված են հայրենաշեն աշխատանքի: Որպես Հովվապետ բովանդակ հայություն՝ Նորին Ս. Օծովթյունը հուսալից աչքերով կնայի մոտավոր և հեռավոր արտասահմանի Իր ցիրուցանված հոտին ավելի սերտ և հոծ ապագա համախմբումին հայրենի հողին վրա՝ Ս. Էջմիածնի և Արարատի հովանիին ներքև:

Ամանորի և Ս. Մենդյան տոնին առթիվ մեր սրտագին աղոթքին հետ համայն հայության մաղթանքը կմատուցանենք.

— Երկա՛ր կյանք Հայոց Սրբազնագույն Հայրապետին և անսասան պահպանում մեր Մայր Հայրենիքի և հաճուի հայության Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի:

(«ՀԱՍԿ», պաշտոնական ամսագիր Կաթողիկոսության Հայոց Կիլիկիո, Անթիլիաս, հունվար, 1954)

